

Część 2 artykułu 61 Kodeksu Ukrainy o procedurach upadłościowych: potrzeba jednolitego testu prawnego odpowiedzialności subsydiarnej osób kontrolujących

Opracowanie analityczne dotyczące stosowania części 2 artykułu 61 Kodeksu Ukrainy o procedurach upadłościowych (odpowiedzialność subsydiarna osób sprawujących kontrolę nad dłużnikiem), wraz z przeglądem porównawczym standardów ETPC. Niniejszy polski raport stanowi adaptację oryginału ukraińskiego; wszystkie dane liczbowe, numery spraw, cytaty i wnioski zostały zachowane. Dosłowne cytaty paragrafów z wyroków ETPC są dostępne w oryginalnej wersji ukraińskiej oraz w bazie HUDOC.

1. Kluczowe dane liczbowe problemu

Podstawowy zbiór danych obejmuje **161 orzeczeń sądowych**. Bezpośrednio związanych z zastosowaniem części 2 artykułu 61 było **20 spraw** — **12,4%** zbioru. Według instancji: 8 orzeczeń kasacyjnych, 6 apelacyjnych i 6 pierwszoinstancyjnych.

Obraz w ramach spraw istotnych przedstawia się następująco: **9 orzeczeń utrzymano w mocy** — **45,0%**; **3 uchylono, wydając nowe orzeczenie** — **15,0%**; **2 uchylono z przekazaniem do ponownego rozpoznania** — **10,0%**; w **2 sprawach sąd pierwszej instancji uwzględnił powództwo** — **10,0%**; w **4 sprawach sąd pierwszej instancji oddalił powództwo** — **20,0%**. W toku kontroli instancyjnej zmieniono **5 orzeczeń**. W **9 istotnych sprawach** odnotowano wady stosowania przepisu.

Dane te pokazują istotę problemu. Nie polega on na tym, że część 2 artykułu 61 jest stosowana zbyt często; problemem jest to, że w obrębie tego wąskiego segmentu praktyka pozostaje **nieprzewidywalna**. Niestabilność koncentruje się wokół jednego pytania: **jaki dokładnie zestaw okoliczności faktycznych musi zostać udowodniony, aby przejść od rzeczywistej kontroli nad dłużnikiem do osobistej odpowiedzialności majątkowej osoby kontrolującej**.

2. Diagnoza prawna: brak jednolitego testu prawnego

Materialnoprawna formuła części 2 artykułu 61 nie uległa zmianie od 15 kwietnia 2023 r. (zmiana dotyczyła wówczas kręgu podmiotów uprawnionych do wystąpienia z powództwem, a nie zakresu okoliczności podlegających udowodnieniu w celu pociągnięcia do odpowiedzialności). Źródłem nieprzewidywalności nie jest zatem nowe brzmienie przepisu, lecz **brak jednolitego testu prawnego** jego stosowania.

Prawidłowe zastosowanie części 2 artykułu 61 wymaga **jednolitego, złożonego testu obejmującego siedem obowiązkowych elementów**:

- 1. Niedobór masy upadłości i jego wielkość.** Sąd musi ustalić nie samo istnienie zadłużenia, lecz niewystarczalność majątku dłużnika do zaspokojenia roszczeń wierzycieli (np. sprawa nr 923/1351/20(916/1442/24): sąd apelacyjny powiązał obiektywną stronę czynu z działaniami/zaniechaniami, które doprowadziły do braku majątku dłużnika).
- 2. Rzeczywista kontrola pozwanego nad dłużnikiem.** Formalny status wspólnika, właściciela, beneficjenta rzeczywistego czy nawet dyrektora nie jest wystarczający; wymagane jest udowodnienie zdolności do determinowania działań dłużnika. Brak takiego dowodu doprowadził do uchylecia orzeczenia w części dotyczącej odpowiedzialności wspólnika posiadającego udział w wysokości 25% (sprawa nr 920/651/24(920/68/25)).
- 3. Konkretnie zachowanie.** Sąd musi ustalić, co dokładnie pozwany uczynił lub czego zaniechał: przeniósł majątek, wyprowadził środki, nie odzyskał wierzytelności, nie przekazał dokumentacji, zmienił zarząd po powstaniu zadłużenia, utworzył przedsiębiorstwo „bliźniacze”, zablokował źródła spłaty. Abstrakcyjne odwołania do „nierzetelnego zarządzania” są niewystarczające (sprawy nr 908/433/22, nr 910/3701/21, nr 922/2804/17, nr 38/5005/5752/2012).
- 4. Wina w postaci nierzetelności lub nieracjonalności zachowania.** Część 2 artykułu 61 nie wprowadza automatycznej odpowiedzialności za sam status. Nie wystarczy stwierdzić, że dana osoba zajmowała stanowisko kierownicze lub korporacyjne; należy wykazać, dlaczego konkretne działanie lub zaniechanie było bezprawne z punktu widzenia dobrej wiary lub racjonalności.
- 5. Związek przyczynowy między zachowaniem a pogorszeniem sytuacji majątkowej dłużnika.** Związek przyczynowy nie jest tożsamy z listą „podejrzanych działań”. W sprawie nr 915/289/24(915/128/25) sąd apelacyjny wprost stwierdził brak związku przyczynowego między działaniami zarządcy a niewypłacalnością dłużnika; podobnie w sprawie nr 922/673/19 Sąd Najwyższy zgodził się z wnioskiem, że nie udowodniono, iż niemożność zaspokojenia roszczeń wierzycieli została spowodowana właśnie zachowaniem pozwanego.
- 6. Skutek finansowy („pomost finansowy”).** Sąd musi wykazać, w jaki sposób ustalone zachowanie przełożyło się na niedobór masy: poprzez zmniejszenie majątku, utratę dokumentów i wartości majątkowych, brak odzyskania wierzytelności, usunięcie źródeł spłaty, zablokowanie rozliczeń, przeniesienie kompleksu majątkowego, planową nierentowność lub inne, wymierne finansowo pogorszenie sytuacji. Bez takiego pomostu skład przesłanek pozostaje niekompletny.
- 7. Proporcjonalność, indywidualizacja i ochrona przed automatyczną odpowiedzialnością za sam status.** Zwłaszcza w sprawach z udziałem kilku pozwanych sąd musi odpowiedzieć, dlaczego odpowiedzialność zostaje nałożona właśnie na tę osobę, w takiej wysokości i za taki wkład w ogólny skutek. Sprawa nr 922/2804/17 stanowi przykład prawidłowego podejścia (sąd kasacyjny podkreślił, że wszystkie przesłanki zostały ustalone w odniesieniu do każdego z pozwanych). Z kolei sprawy nr 902/1529/23 i nr B-24/71 pokazują, że bez indywidualizacji sprawa zostaje albo przekazana do ponownego rozpoznania, albo powództwo zostaje oddalone.

Zasadniczą wadą obecnej praktyki nie jest zatem **brak samego przepisu**, lecz **brak jednolitej matrycy dowodowej**, w której kontrola, zachowanie, związek przyczynowy, skutek finansowy oraz zakres odpowiedzialności byłyby powiązane w jedną, weryfikowalną konstrukcję.

3. Wada stosowania sądowego a „pomost finansowy”

Kluczowym błędem praktycznym 2025 r. jest to, że **związek przyczynowy jest często zastępowany zbiorem okoliczności o negatywnym zabarwieniu**: nieprzekazaniem dokumentów, przelewami na rzecz podmiotów powiązanych, brakiem majątku, zmianą dyrektora, utworzeniem nowej działalności, niespłaceniem zadłużenia. Taka całość nie odpowiada jednak na główne pytanie: **w jaki dokładnie sposób to zachowanie zmniejszyło majątek dłużnika lub pozbawiło wierzycieli rzeczywistego źródła spłaty**.

Ta wymagająca linia orzecznicza znajduje właściwy wyraz w sprawach nr 915/289/24(915/128/25), nr 910/13367/19, nr 922/673/19, nr 902/1529/23. W sprawie nr 910/13367/19 Sąd Najwyższy wprost zakwestionował wystarczalność wniosku o odpowiedzialności subsydiarnej byłego pośredniego właściciela bez odpowiedniej analizy finansowo-ekonomicznej i bez związku przyczynowego; orzeczenie sądów niższych instancji zostało uchylone właśnie z powodu nieprawidłowej oceny związku przyczynowego.

Przeciwna skrajność — wymóg niemal mechanicznego, bezpośredniego i jednomomentowego związku przyczynowego — jest jednak **równie błędna**. W sprawach o doprowadzenie do upadłości pogorszenie sytuacji majątkowej często wynika nie z jednego działania, lecz z **łańcucha działań i zaniechań** (sprawy nr 923/1351/20(916/1442/24), nr 908/3236/21, nr 922/2804/17, nr 38/5005/5752/2012, nr 908/433/22, nr 910/3701/21).

Prawidłowy model przedstawia się zatem następująco: związek przyczynowy może być bezpośredni albo skumulowany, lecz w obu przypadkach musi zostać wyjaśniony finansowo. Taki „pomost finansowy” w praktyce 2025 r. powinien ujawniać co najmniej jedną z poniższych konstrukcji:

1. **Zmniejszenie majątku dłużnika** — najbardziej typowy model (nr 38/5005/5752/2012; nr 922/2804/17; nr 910/13367/19).
2. **Zablokowanie rozliczeń i tworzenia masy likwidacyjnej** — odpowiedzialność za nieprzekazanie dokumentacji księgowej i innej, wartości majątkowych oraz za nieodzyskanie wierzytelności (nr 910/3701/21; nr 908/433/22 — po powstaniu potwierdzonego zadłużenia przedsiębiorstwo zostało przerejestrowane, a zarząd zmieniony, podczas gdy wpływy ze sprzedaży towarów nie trafiały na rachunki dłużnika).
3. **Usunięcie źródeł spłaty zadłużenia** — najwyraźniej sformułowane w sprawie nr 908/3236/21.
4. **Wzrost zobowiązań lub utrwalenie planowej nierentowności** — słabiej reprezentowane w zbiorze danych z 2025 r., lecz widoczne w sprawie nr 38/5005/5752/2012 (planowa nierentowność przedsiębiorstwa komunalnego).

Sąd wniosek praktyczny: lista istotnych okoliczności rzeczywiście **nie jest zamknięta** (jak zauważono w sprawie nr 923/1351/20(916/1442/24)), lecz sąd nie może zastępować związku przyczynowego listą podejrzanych faktów; przeciwnie — im szersza lista okoliczności, tym dokładniej należy wykazać ich **skutek finansowy**. Stąd reguła ochronna: odpowiedzialności subsydiarnej nie można budować na przypuszczeniach (co wprost podkreślono w sprawie nr 905/1008/22), i nie może ona wynikać z samego statusu korporacyjnego (co potwierdzono w sprawie nr 920/651/24(920/68/25)).

4. Wada regulacji prawnej

Problem nie ma charakteru wyłącznie orzeczniczego, lecz również normatywny. Tekst części 2 artykułu 61 ustanawia ogólną formułę — doprowadzenie do upadłości z winy osób uprawnionych do wydawania wiążących poleceń lub w inny sposób determinujących działania dłużnika — lecz nie definiuje kluczowych elementów, bez których stosowanie przepisu staje się problematyczne.

Po pierwsze, przedmiot dowodu nie jest zdefiniowany element po elemencie.

Przepis zakłada konieczność ustalenia kontroli, winy, upadłości oraz niedoboru majątku, lecz nie wskazuje, jak sąd powinien ustrukturyzować analizę. Stąd wahania: w niektórych sprawach wystarcza ogólny opis zachowania, w innych wymagany jest ścisły podział na poszczególne elementy (nr 910/13367/19, nr 902/1529/23).

Po drugie, nie uregulowano rozkładu ciężaru dowodu.

Kto i w jakim zakresie musi udowodnić rzeczywistą kontrolę, mechanizm finansowy, dobrą wiarę, alternatywne przyczyny upadłości? Obecnie kwestia ta jest rozstrzygana ad hoc — stąd, z jednej strony, ryzyko nadmiernego uproszczenia („zarządca/wspólnik — a zatem odpowiedzialny”), a z drugiej strony ryzyko praktycznej niemożności dochodzenia roszczeń, gdy od powodów wymaga się udowodnienia wewnętrznej mechaniki zarządzania w warunkach braku dokumentów.

Po trzecie, granice czasowe istotnego zachowania są rozmyte.

Sprawa nr 922/2804/17 jest wymowna: sąd apelacyjny ograniczył ocenę zachowania do okresu trzech lat przed otwarciem postępowania upadłościowego, a sąd kasacyjny się z tym zgodził. Przepis nie odpowiada wprost, jak daleko w czasie może sięgać analiza zachowania w toku postępowania likwidacyjnego, jeżeli wpływa ono na masę (sprawa nr 910/3701/21 pokazuje, że nieprzekazanie dokumentów i nieodzyskanie wierzytelności po otwarciu postępowania mogą również mieć bezpośrednie znaczenie dla niedoboru).

Po czwarte, nie zdefiniowano kryteriów związku przyczynowego.

Czy wystarcza związek przyczynowy skumulowany, czy konieczny jest wyłącznie związek bezpośredni? Czy można uwzględnić długi łańcuch działań? Tekst przepisu tego nie rozstrzyga.

Po piąte, nie uregulowano zasad dotyczących kilku osób kontrolujących.

Jeżeli w sprawie występują wspólnicy, dwaj byli zarządcy i dyrektor, założyciel samorządowy oraz aparat zarządzający, czy należy ustalić jeden łączny skutek, czy indywidualny wkład każdej z osób? Praktyka (nr 922/2804/17 — prawidłowo zaadresowana ocena; nr 902/1529/23 — jej brak; nr 922/673/19 — oddalenie powództwa z powodu nieudowodnienia osobistej roli przyczynowej).

Po szóste, relacja między odpowiedzialnością subsydiarną a solidarną pozostaje niejasna.

Część 2 artykułu 61 mówi o odpowiedzialności subsydiarnej, lecz w sprawach z udziałem kilku pozwanych nieuchronnie pojawia się pytanie, czy odpowiedzialność może mieć charakter solidarny oraz czy powinna zostać podzielona według udziałów wkładu przyczynowego (sprawa nr B-24/71, w której dochodzono solidarnego zaspokojenia od dwóch założycieli, pokazuje ten konflikt praktyczny).

W rezultacie wadę regulacji prawnej można ująć następująco: **przepis opisuje instytucję, lecz nie opisuje testu jej stosowania.**

5. Analiza orzecznictwa z 2025 r.

Za co faktycznie nakładana jest odpowiedzialność w 2025 r.

1. **Przeniesienie lub faktyczna utrata majątku bądź zaniechanie założyciela** (nr 38/5005/5752/2012).
2. **Wyprowadzenie płynności i zaniechanie odzyskania środków** (nr 922/2804/17 — sąd kasacyjny utrzymał w mocy odpowiedzialność pierwszoinstancyjną dwóch wspólników i dyrektora, przy czym wszystkie przesłanki zostały ustalone wobec każdego z nich; spór dotyczył udzielonej pomocy finansowej, niepodjęcia działań w celu jej odzyskania oraz nieprzekazania dokumentów likwidatorowi).
3. **Faktyczne doprowadzenie dłużnika do upadłości i usunięcie źródeł spłaty** (nr 908/3236/21).
4. **Schemat reorganizacyjny po powstaniu zadłużenia** (nr 908/433/22 — przerejestrowanie, zmiana zarządu i utworzenie nowej spółki tego samego typu po powstaniu potwierzonego zadłużenia).
5. **Nieprzekazanie dokumentacji i wartości majątkowych, ignorowanie likwidatora, nieodzyskanie wierzytelności** (nr 910/3701/21).
3. **Skumulowana ocena zachowania kilku osób kontrolujących** (nr 923/1351/20(916/1442/24) — sąd wprost zauważył, że stronę obiektywną kształtują działania/zaniechania osób powiązanych z dłużnikiem, które doprowadziły do braku majątku; lista nie jest zamknięta).

Równowaga ochronna: status nie oznacza odpowiedzialności

- **Przypuszczenia są niewystarczające** (nr 905/1008/22).
- **Sam status korporacyjny nie dowodzi kontroli** (nr 920/651/24(920/68/25) — udział w wysokości 25% nie został uznany za wystarczający bez dowodu rzeczywistego wpływu oraz osobistego wkładu w doprowadzenie do upadłości).
- **Samo niezaspokojenie roszczeń wierzycieli nie dowodzi roli przyczynowej pozwanego** (nr 915/289/24(915/128/25); nr 922/673/19).
- **Instancja kasacyjna nie uzupełnia braków w ustaleniach faktycznych** (nr 910/6232/16, nr 910/1469/20, nr 916/2069/21 — Sąd Najwyższy konsekwentnie przypominał o granicach kontroli kasacyjnej: jeżeli sądy pierwszej i drugiej instancji nie zbudowały pełnego testu kontroli, zachowania i związku przyczynowego, wada ta z reguły nie podlega już konwalidacji w postępowaniu kasacyjnym).

Kilku pozwanych

To właśnie w sprawach z udziałem kilku pozwanych brak jednolitego testu jest szczególnie widoczny (nr 922/2804/17 — odpowiedzialność utrzymano w mocy, ponieważ skład przesłanek ustalono wobec każdego z pozwanych; nr 923/1351/20(916/1442/24) — ocena skumulowana bez automatycznej winy zbiorowej; nr 902/1529/23 — niepełna ocena doprowadziła do przekazania sprawy do ponownego rozpoznania; nr 922/673/19 — likwidator nie udowodnił roli przyczynowej założycieli i zarządców; nr B-24/71 — relacja odpowiedzialności subsydiarnej i solidarnej)). **Wniosek: w sprawach z udziałem kilku pozwanych sąd musi odrębnie ustalić rzeczywistą kontrolę, konkretne zachowanie, wkład przyczynowy oraz zakres odpowiedzialności dla każdej osoby. Formuła „wszyscy zarządzali — wszyscy odpowiadają” jest niewystarczająca na gruncie części 2 artykułu 61.**

6. Praktyka porównawcza Sądu Najwyższego i ETPC

6.1. ETPC: przebicie zasłony korporacyjnej a ochrona własności

W odniesieniu do części 2 artykułu 61 orzecznictwo ETPC znajduje zastosowanie **przez analogię** (jako źródło standardów interpretacyjnych — ochrony własności, słusznej równowagi, indywidualizacji ingerencji w prawo własności oraz gwarancji proceduralnych), a nie jako bezpośrednia podstawa precedensowa. Zbiór ten ogranicza się do ośmiu spraw; można z nich wyodrębnić **stabilne zakazy oraz zasady pomocnicze**, lecz nie wyczerpujący, autonomiczny test odpowiedzialności subsydiarnej w postępowaniu upadłościowym.

Agapov przeciwko Rosji (kluczowa).

Kluczowa sprawa przeciwko automatycznej odpowiedzialności za sam status. ETPC wychodzi z ogólnej reguły, że wspólnicy spółki „co do zasady” nie odpowiadają za jej długi; odstępstwo jest dopuszczalne wyłącznie wyjątkowo — np. gdy wspólnicy wykorzystują majątek spółki jak własny lub uszczuplają go, mając świadomość niemożności wykonania zobowiązań. Osobista/subsydiarna odpowiedzialność osoby zarządzającej jest możliwa wyłącznie jako wyjątek, w przypadku upadłości spowodowanej działaniami nierzetelnymi/nieracjonalnymi oraz niewystarczalnością majątku spółki, przy zaistnieniu związku przyczynowego. Ta czteroelementowa konstrukcja — kontrola, nierzetelność/nieracjonalność, niedobór majątku, związek przyczynowy — stanowi najbliższy model dla sądu ukraińskiego na gruncie części 2 artykułu 61. Drugą istotną myślą jest zakaz budowania dochodzenia majątkowego na nieudowodnionej winie o charakterze karnym (sąd cywilny nie może przypisywać „zamiaru przestępnego” poza postępowaniem karnym i bez wyroku skazującego).

Albert i inni przeciwko Węgrom (kluczowa).

Istotna dla rozgraniczenia praw spółki i praw akcjonariusza. Aby uruchomić mechanizm konwencyjny, dana osoba musi wykazać, że została bezpośrednio dotknięta zaskarżonym środkiem; kryterium to nie może być stosowane mechanicznie. Jedynie w wąskiej grupie przypadków akcjonariusze mogą zostać uznani za ofiary w rozumieniu art. 34, a nawet wtedy zachowane zostaje rozróżnienie między prawami spółki a

prawami akcjonariuszy, a osobowość prawna spółki pozostaje nienaruszona (§§ 101, 108, 121–123).

Lekić przeciwko Słowenii (kluczowa).

Częściowo przydatna: wspiera podejście, zgodnie z którym odpowiedzialność nie może wynikać automatycznie ze statusu wspólnika/dyrektora, lecz musi opierać się na ustalonym, rzeczywistym czynnym udziale i kontroli; podkreśla również indywidualizację roli (członek czynny/biorny), proporcjonalność oraz proceduralną możliwość obalenia domniemania (§§ 27, 30, 34, 35). Jednocześnie dostępne fragmenty nie dają pełnego testu na gruncie art. 1 Protokołu nr 1, w szczególności w zakresie słusznej równowagi i proporcjonalności.

Sovtransavto Holding przeciwko Ukrainie (kluczowa).

Nie tworzy testu przebicia zasłony korporacyjnej, lecz ma istotne znaczenie dla majątkowego wymiaru kontroli korporacyjnej oraz gwarancji proceduralnych: udział wspólnika powiązany z rzeczywistą kontrolą nad działalnością i majątkiem spółki zależnej sam w sobie stanowi przedmiot ochrony własności; nierzetelne prowadzenie postępowania może bezpośrednio naruszać pokojowe korzystanie z mienia; a państwo ponosi pozytywny obowiązek zapewnienia skutecznej kontroli nad działalnością spółki zgodnie z prawem (§§ 58, 77, 80, 82, 93–95, 97).

Sprawy pomocnicze i tła.

Busuttil przeciwko Malcie — nawet gdy obowiązek ustawowy spoczywa bezpośrednio na dyrektorze, postawienie zarzutu wymaga udowodnienia konkretnego niewykonania; wewnętrzny podział ról w spółce nie zwalnia dyrektora z zewnętrznego obowiązku ustawowego, lecz odpowiedzialność nadal opiera się na udowodnionych faktach niewykonania oraz rzeczywistej możliwości jego wykonania (§§ 10, 13, 15, 16, 20, 23, 24, 25). **Olczak przeciwko Polsce** — pominięcie odrębnej osobowości prawnej spółki jest dopuszczalne wyłącznie w wyjątkowych okolicznościach (przede wszystkim gdy spółka nie może działać przez własne organy ani likwidatora); akcjonariusz może wnieść skargę we własnym imieniu jedynie wtedy, gdy środek jest bezpośrednio wymierzony w jego prawa jako akcjonariusza; akcja stanowi „złożony przedmiot” i „mienie” w rozumieniu art. 1 Protokołu nr 1; ingerencja musi być proporcjonalna (§§ 48, 49, 50, 57–62). **Agrotexim i inni przeciwko Grecji** oraz **Khodorkovskiy i Lebedev przeciwko Rosji** — sprawy tła: pierwsza dotyczy rozdzielenia interesów spółki, akcjonariuszy i likwidatorów; druga stanowi faktyczną ilustrację przesłanek, na których organy opierają się, pomijając odrębną osobowość prawną (brak majątku, personelu, działalności w siedzibie statutowej, zarządzanie z jednego ośrodka) — żadna z nich nie dostarcza autonomicznego testu przebicia zasłony korporacyjnej.

Krótki wniosek do § 6.1. Porównywalne orzecznictwo ETPC nie wspiera formuły „kontrolował — a zatem odpowiada”, lecz znacznie bardziej wymagający łańcuch: **rzeczywiście kontrolował → dopuścić się konkretnego nierzetelnego lub nieracjonalnego zachowania → tym samym pogorszył sytuację majątkową dłużnika → a to spowodowało niedobór masy**, przy czym wszystkie te elementy muszą zostać ustalone z poszanowaniem proporcjonalności i gwarancji proceduralnych. Ingerencja w majątek osoby kontrolującej jest dopuszczalna wyłącznie jako wyjątek od odrębności majątkowej spółki, a nie jako sankcja za sam status korporacyjny.

6.2. Sąd Najwyższy: odpowiedzialność zarządców i funkcjonariuszy za straty

Porównywalny zbiór orzecznictwa Sądu Najwyższego dotyczący odpowiedzialności organów/funkcjonariuszy za straty nie daje gotowego, specjalnego testu na potrzeby części 2 artykułu 61, lecz można wyodrębnić kilka kierunków: (1) przepisu nie wolno interpretować formalnie, a standardy ETPC są dopuszczalne jako wskazówka interpretacyjna (nr 922/3456/23); (2) okoliczności istotne dla sprawy nie mogą zostać ustalone na podstawie niedopuszczalnych dowodów (nr 922/5241/21); (3) racjonalność zachowania wymaga wyjaśnienia motywów, a nie samej formalnej zgodności z prawem (nr 569/6236/16, nr 904/1112/20, nr 907/113/18, nr 910/5349/18, nr 911/178/20); (4) dobra wiara oceniana jest przez pryzmat rzeczywistej woli i rzeczywistych skutków (nr 906/724/17, nr 908/1029/16, nr 908/4550/15, nr 910/2822/16, nr 916/2872/16); (5) dopuszczalny zbiór dowodowy dotyczący zarządzania i strat jest szeroki, lecz musi być konkretny — dokumenty zdolne potwierdzić rzeczywiste funkcjonowanie spółki (nr 906/1330/21, nr 906/211/23); (6) naruszenie obowiązku publicznoprawnego samo w sobie nie stanowi straty prywatnoprawnej, lecz może ją spowodować (nr 908/1568/18, nr 911/3135/20, nr 916/1423/17, nr 920/715/17).

7. Test sądowy dla uzasadnienia: sześć pytań

Dla części motywacyjnej orzeczeń wydawanych na podstawie części 2 artykułu 61 właściwy jest jednolity zestaw sześciu pytań:

1. **Czy udowodniono rzeczywistą kontrolę pozwanego nad dłużnikiem, a nie tylko sam status?** Jeśli tak — sąd musi wskazać, w czym wyrażała się zdolność do determinowania działań dłużnika. Jeśli nie — powództwo powinno zostać oddalone. (Orientacje: nr 920/651/24(920/68/25); Lekić §§ 26, 27, 30; Albert §§ 121–123; Olczak § 123.)
2. **Jakie konkretne działania lub zaniechania pozwanego zostały udowodnione i dlaczego są one nierzetelne lub nieracjonalne?** (nr 922/2804/17, nr 908/433/22, nr 910/3701/21; Agapov §§ 27, 28; Busuttil §§ 13, 25.)
3. **Jaki jest pomost finansowy między tym zachowaniem a sytuacją majątkową dłużnika?** (nr 923/1351/20(916/1442/24), nr 908/3236/21, nr 38/5005/5752/2012; Sovtransavto § 58.)
4. **Dlaczego to zachowanie spowodowało upadłość lub niedobór masy, a nie tylko jej towarzyszyło?** (nr 915/289/24(915/128/25), nr 910/13367/19, nr 922/673/19; Agapov § 28.)
5. **Czy wkład każdego z pozwanych został zindywidualizowany i czy ustalono zakres jego roli?** (nr 922/2804/17, nr 902/1529/23, nr B-24/71; Lekić § 30; Albert § 30.)
3. **Czy przestrzegane są gwarancje proceduralne i czy odpowiedzialność nie przekształca się w automatyczną sankcję za sam status?** (nr 905/1008/22, nr 922/5241/21; Agapov §§ 21, 25; Sovtransavto §§ 77, 80, 82, 97; Olczak § 62.)

Jeżeli sąd udzieli niepełnej odpowiedzi choćby na jedno z tych pytań, uzasadnienie orzeczenia wydanego na podstawie części 2 artykułu 61 pozostaje podatne na uchylenie.

8. Propozycje dla ustawodawcy

Ponieważ materialnoprawna formuła części 2 artykułu 61 zasadniczo nie uległa zmianie od 15 kwietnia 2023 r., potrzebne jest nie radykalne przeredagowanie przepisu, lecz ukierunkowane doprecyzowania, których celem jest sformalizowanie jednolitego testu.

1. **Ustalić wyznaczniki osoby kontrolującej poprzez kryteria rzeczywistej, a nie jedynie formalnej kontroli** (sam status wspólnika, akcjonariusza, beneficjenta rzeczywistego, zarządcy czy założyciela nie ma znaczenia samoistnego; istotna jest zdolność do determinowania działań dłużnika — lista otwarta).
2. **Ustalić przedmiot dowodu według elementów składu przesłanek** (niedobór masy; rzeczywista kontrola; konkretne działanie lub zaniechanie; nierzetelność lub nieracjonalność; skutek finansowy; związek przyczynowy; wysokość odpowiedzialności).
3. **Doprecyzować rozkład ciężaru dowodu** (powód udowadnia kontrolę, zachowanie, mechanizm finansowy i związek przyczynowy; pozwanemu przysługuje wyraźne prawo do obalenia tych przesłanek).
4. **Doprecyzować granice czasowe istotnego zachowania** (brak arbitralnie ustalonego okresu sztywnego, jeżeli skutki działań utrzymywały się i wpłynęły na upadłość w późniejszym czasie; wyraźnie wskazać, czy uwzględnia się zachowanie mające miejsce już w toku postępowania upadłościowego).
5. **Wyraźnie uregulować związek przyczynowy bezpośredni i skumulowany** (związek przyczynowy może zostać ustalony na podstawie jednego działania lub całokształtu powiązanych ze sobą działań/zaniechań, lecz w każdym przypadku poprzez opisanie konkretnego mechanizmu finansowego).
6. **Wprowadzić szczególne zasady dla kilku pozwanych** (wymagać indywidualizacji roli każdej osoby i dopuścić podział odpowiedzialności według wkładu przyczynowego; w przypadku gdy skutek jest niepodzielny, wyraźnie to wskazać).
7. **Rozgraniczyć odpowiedzialność subsydiarną i solidarną** (wprost rozstrzygnąć, czy odpowiedzialność kilku osób kontrolujących może mieć charakter solidarny, czy też ustawa wymaga podziału według udziałów wkładu przyczynowego).
8. **Ostrożnie stosować kryterium niepodjęcia działań zapobiegających upadłości** (może ono stanowić istotny wyznacznik nierzetelności lub nieracjonalności, lecz nie może zastępować dowodu związku przyczynowego).

9. Wyważona prognoza skutków

Punkt wyjścia jest znany: 20 istotnych spraw na 161; 9 orzeczeń utrzymanych w mocy; 5 orzeczeń zmienionych w toku kontroli instancyjnej; 4 oddalenia w pierwszej instancji; 9 spraw z wadami stosowania przepisu. Jeżeli jednolity test zostanie utrwalony w orzecznictwie lub doprecyzowany w ustawie, można oczekiwać następujących mierzalnych zmian:

- **Udział orzeczeń zmienianych w toku kontroli instancyjnej powinien spaść.** Obecna baza — 5 zmienionych z 20 istotnych. Największego efektu należy oczekiwać tam, gdzie uchylenie było spowodowane niepełną oceną dowodów i nieujawnionym związkiem przyczynowym.
- **Udział orzeczeń utrzymanych w mocy w toku kontroli powinien wzrosnąć.** Obecna baza — 45,0% utrzymanych w mocy. Wzrost tego udziału oznaczałby, że sądy pierwszej i drugiej instancji zaczęły stosować wspólną matrycę kontroli, zachowania, związku przyczynowego i skutku finansowego.
- **Udział nieuzasadnionych lub słabo uzasadnionych oddaleń w pierwszej instancji powinien spaść.** Obecna baza — 20,0% oddaleń w pierwszej instancji. Istotna jest nie tylko mniejsza liczba takich oddaleń, lecz również poprawa jakości ich uzasadnienia: wskazanie przez sąd wprost, który element składu przesłanek nie został udowodniony.
- **Jakość uzasadnienia, a nie tylko wynik sprawy, powinna być mierzona odrębnie.** W kolejnym cyklu monitoringu należy policzyć, ile orzeczeń: (1) odróżnia status od rzeczywistej kontroli; (2) opisuje pomost finansowy; (3) indywidualizuje wkład każdego pozwanego; (4) odrębnie weryfikuje dopuszczalność i wystarczalność dowodów; (5) stosuje logikę „konkretne zachowanie → skutek finansowy → niedobór masy”.

10. Wniosek podsumowujący

Praktyka 2025 r. dotycząca części 2 artykułu 61 ujawnia nie kryzys samej instytucji odpowiedzialności subsydiarnej, lecz **kryzys kryteriów jej stosowania**. Niestabilność orzecznicza powstaje tam, gdzie brakuje jednolitej odpowiedzi na pytanie o rzeczywistą kontrolę, konkretne zachowanie, związek przyczynowy i skutek finansowy.

Dlatego zastosowanie części 2 artykułu 61 wymaga **jednolitego testu prawnego opartego na sześciu myślach przewodnich**: rzeczywista kontrola, a nie sam status; konkretne zachowanie, a nie ogólna charakterystyka negatywna; związek przyczynowy, a nie lista podejrzanych działań; skutek finansowy, a nie abstrakcyjne pogorszenie; proporcjonalność i indywidualizacja, a nie zbiorowe domniemanie; gwarancje proceduralne, a nie uproszczone dochodzenie majątkowe.

W porównywalnej praktyce ETPC wniosek ten znajduje konsekwentne potwierdzenie: od ogólnej reguły braku odpowiedzialności wspólnika załugi spółki, przez wyjątkowy charakter odstępstwa od odrębności majątkowej (Lekić § 34), przez wymóg udowodnienia nierzetelnego lub nieracjonalnego zachowania, niedoboru majątku i związku przyczynowego (Agapov §§ 27, 28), przez standard rzetelności proceduralnej i pewności prawa przy ingerencji w sferę majątkową (Sovtransavto §§ 77, 82, 95, 97), aż po ścisłe rozgraniczenie praw spółki i praw akcjonariusza (Albert §§ 122, 123; Olczak § 57).

Przebiecie zasłony korporacyjnej w postępowaniu upadłościowym jest zatem dopuszczalne nie na podstawie formuły „kontrolował — a zatem odpowiada”, lecz wyłącznie na podstawie formuły „rzeczywiście kontrolował → dopuścił się konkretnego nierzetelnego lub nieracjonalnego zachowania → tym samym pogorszył sytuację majątkową dłużnika → a to spowodowało niedobór masy”. Tylko takie podejście jest zgodne zarówno z celem ochrony wierzycieli, jak i z zakazem automatycznej odpowiedzialności za sam status

Aneks. Tabela dowodowa orzecznictwa ETPC

Tabela przedstawia, dla każdego wykorzystanego stanowiska ETPC, sprawę, jej wagę (kluczowa / pomocnicza / tło), skład orzekający oraz paragrafy, do których się odwołano. W opracowaniu uwzględniono wyłącznie stanowiska potwierdzone cytatami dosłownymi. Zbiór: 5 spraw wskazanych przez prowadzącego, plus 3 odnalezione w drodze ukierunkowanego wyszukiwania w bazie HUDOC (Sovtransavto Holding przeciwko Ukrainie, Albert i inni przeciwko Węgrom, Olczak przeciwko Polsce). Nie przeprowadzono ciągłego przeszukania całej bazy ETPC. Zastosowanie ma charakter **analogii** (standardy interpretacyjne), a nie bezpośredniej podstawy precedensowej. Dosłowne cytaty paragrafów zachowano w oryginale ukraińskim i są dostępne w bazie HUDOC.

Sprawa	Nr skargi	Data	Skład orzekający	Waga	Paragrafy
Agapov przeciwko Rosji	52464/15	6 paź 2020	Izba	Kluczowa	§§ 14, 21, 24, 25, 26, 27, 28
Albert i inni przeciwko Węgrom	5294/14	7 lip 2020	Wielka Izba	Kluczowa	§§ 101, 102, 108, 121, 122, 123
Lekić przeciwko Słowenii	36480/07	11 gru 2018	Wielka Izba	Kluczowa	§§ 3, 24, 26, 27, 30, 34, 35
Sovtransavto Holding przeciwko Ukrainie	48553/99	25 lip 2002	Izba (Ukraina)	Kluczowa	§§ 58, 77, 80, 82, 93, 94, 95, 97
Busuttil przeciwko Malcie	48431/18	3 cze 2021	Izba	Pomocnicza	§§ 10, 13, 15, 16, 20, 23, 24, 25
Olczak przeciwko Polsce	30417/96	7 lis 2002	Decyzja o dopuszczalności	Pomocnicza	§§ 48, 49, 50, 57, 58, 59, 60, 61, 62
Agrotexim i inni przeciwko Grecji	14807/89	26 wrz 1995	Izba	Tło	§§ 1, 6, 12, 21, 34, 35, 36
Khodorkovskiy i Lebedev przeciwko Rosji	11082/06, 13772/05	25 lip 2013	Izba	Tło	§§ 8, 14, 15, 16, 18

Mapa: „wniosek ETPC → sekcja opracowania”

Kierunek (wniosek z praktyki ETPC)	Gdzie wykorzystano w opracowaniu
Odrębność majątkowa osoby prawnej; odstępstwo od niej stanowi wyjątek	§ 6.1 (kluczowe: Lekić, Agapov, Albert)
Sam status jest niewystarczający; decyduje rzeczywista kontrola / udział	§ 5, § 6.1 (Lekić, Albert, Khodorkovskiy)
Struktura odpowiedzialności subsydiarnej: kontrola + zachowanie + niedobór majątku + związek przyczynowy	§ 2, § 6.1 (Agapov)
Udział / uczestnictwo jako mienie powiązane z kontrolą; pozytywny obowiązek państwa	§ 6.1 (Sovtransavto, Olczak)
Ingerencja w mienie wyłącznie zgodna z prawem, proporcjonalna, z zachowaniem gwarancji	§ 7, § 8 (Agapov, Sovtransavto, Busuttil, Olczak)
Zakaz budowania dochodzenia roszczeń na nieudowodnionej winie o charakterze karnym	§ 7 (Agapov)
Zachowane rozgraniczenie praw spółki i praw wspólnika	§ 6.1, § 10 (Albert, Olczak)